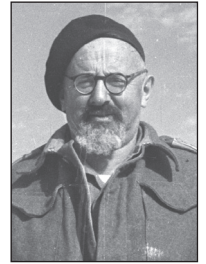

70 שנה לחברות

אלוף יצחק שדה (1890-1952)

ממפקדי ההגנה, ממייסדי הפלמ"ח ומפקדו הראשון. עם הקמת צה"ל בעיצומה של מלחמת העצמאות קיבל דרגת אלוף. יזם את הקמתה של חטיבת השריון הראשונה, חטיבה 8, ופיקד עליה

מערכות ע', ספטמבר 1951

מלחמה פרטיזנית כמכשיר של צבאות סדירים

כאשר וינגייט ואנשיו פעלו בעורף האיטלקים בחבש (ובעורף היפנים בבורמה) הייתה פעולתם, מכמה בחינות, פעולה פרטיזנית טיפוסית. הם לחמו ללא קשר עם העורף על ידי דרכי תחבורה מתוקנות, ללא נשק כבד, בלי הנכונות להתנגש ביחידות גדולות של האויב (נוסח פעולתם היה פגע וברח). ושוב, גם כאן במטרה להרוויח זמן למען הצבא המיועד להתקפה רבתי ושעדיין לא היה מוכן לה.

והנה סוף 1941. הגרמנים מתקרבים אל מוסקבה. התקדמותם הואטה על ידי התנגדות חזקה והולכת. יש סימנים של יציבות מסוימת בחזית - הרוסים מתכוונים להתקפת-נגד. אבל נחוצו זמן מה כדי להשלים את ההכנות, להביא לידי סיום וגמר. והנה פורצת דרך החזית הגרמנית פורמצייה של חיל פרשים בפיקודו של דובטור. ומשפרצה מתחילה היא "לטייל" בעורף האויב. היא פוגעת קשה ובורחת מהר; היא משבשת את דרכי התחבורה, מכניסה בהם ערבוביה, מפוצצת מסילות ברזל, ממקשת דרכים, תוקפת יחידות בתנועה ומפקדות בשעת מנוחתן, משמידה מחסני תחמושת ואספקה. ולאחר שמילאה את תפקידה פורצת את חזית האויב בשנית בנקודה חלשה וחוזרת אל קווי הרוסים. היה זה מופת לפעולה חצי פרטיזנית נמרצת ומוצלחת. אולי אפשר היה להשיג אותה מטרה (רווח זמן בשביל להתכונן להתקפת-הנגד) בדרכים אחרות - על ידי התקפות-נגד מקומיות, על ידי הקרבת יחידות שאינן נסוגות ועם זאת אינן נופלות בשבי האויב, אלא לוחמות בנקודה המסוימת עד האיש האחרון ועד הכדור האחרון - אבל

הרחק בעורף האויב, בחשכת הליל, מנסה יחידה קטנה להסתנן לתוך מחנה היריב, להגיע למטה שלו, להרוג את המפקד - הרי לפנינו תוכנית פעולה פרטיזנית טיפוסית. לרשות הפעולה אין עומד כוח גדול. כוחה של הפעולה בהפתעה. במקום זה, הרחק בעורף, פחות מהכול חוששים להתקפת יחידה אויבת. נשקה של היחידה - נשק אישי; הנשק התומך שלה הוא העזת אנשיה. מה יכולה להיות מטרתה של פעולה כזאת? המטרה היא לרוב הגנתית ביסודה: על ידי הכנסת מבוכה בשורות האויב - להרוויח זמן, אולי לדחות את התקפתו ואולי להחלישה על ידי השמדתו של מפקד מוכשר.

אך מי הם המוציאים לפועל? האם פרטיזנים במובן המקובל של המילה? לא. אלה הם קצינים וחיילים של צבא סדיר ("סדיר" כניגודו של "פרטיזני") דוגמת הקצין הבריטי הצעיר קייז וחבריו שזממו לחסל את רומל על מטהו. פעולה זו לא תוכננה מראש במטה: נמצאו נועזים בשורות הצבא, בעלי יוזמה, והם שתיכננו והציעו בפני הממונים עליהם והוציאו לפועל את הניסיון הנועז. כידוע, לא הצליח הניסיון. אך אין ספק שלו קומץ האנשים שהלכו לפעולה מסוכנת זו היו משיגים את התוצאה שאליה התכוונו, ושאותה קשה (ואולי אף אי-אפשר) היה להשיג על ידי פעולת יחידות גדולות, הרי יכולה הייתה התוצאה להיות בעלת חשיבות בלתי רגילה ואולי מכרעת. "פחות רומל אחד" לגרמנים וכל הקשור בחילופי מפקד בכלל ובמסיבות ההן בפרט פירושו של דבר על כל פנים היה רווח זמן.

ברור בהחלט שבדרך הפרטיזנית כמעט בכל המקרים מושגת אותה מטרה בפחות כוח אדם, בפחות ציוד מלחמה, בפחות קורבנות. אך האומנם יש בזה משום חידוש שאנשי צבא סדירים פועלים זמנית בדרכים פרטיזניות? בעצם אין בזה חידוש. כבר בשנת 1812 הצטרפו למלחמה הפרטיזנית של הרוסים יחידות פרשים סדירות. אכן גם פעולות של יחידות אלו לא תמיד תוכננו ממש על ידי המפקדים העומדים בראש הצבא. יש והקצינים שעמדו אחר כך בראש הפעולות הללו אף הציעו עצמם לתפקיד זה כיוזמתם שלהם על ידי כתיבת תזכירים ופירוט הצעות לאורח הפעולה החדש או בדרך של שיחות ושל השתדלות.

ערך פעולתה של יחידה פרטיזנית בהתגוננות הוא במידה רבה ברנטביליות שלה – לא רק משום ששניים-שלושה פרטיזנים כשהם טומנים מוקש הגון תחת מסילת ברזל יכולים להוציא מכלל פעולה יחידה צבאית גדולה למדי ולהרוג הרבה חיילים אויבים – אלא גם בזה שבעצם קיומם ואימנם על דרכי תחבורה, על מתקני עורף, על יחידות בתנועה, על מפקדות וכדומה, מחייבים הם את הצד שכנגד להעסיק (לשמירה מתמדת על האובייקטים ולמלחמה נגד היחידות הפרטיזניות) אנשים וציוד העולים לעיתים עשרות מונים על מספר האנשים (ובוודאי על כמות הציוד) אשר לרשות הפרטיזנים.

נשאלת אפוא השאלה: משום מה בתולדות המלחמות לא היה נהוג ניצול רב יותר של דרכי פעולה פרטיזניים? ועל שום מה אומות וצבאות מסוימים ניצלו את הדרכים הללו יותר, ואחרים – פחות? התשובה לשאלה השנייה מתבקשת מאליה ממבט ראשון, משהינך סוקר מי ומי היו אלה שניצלו בעיקר – ואלה שלא ניצלו – את היתרונות שבאורח הפרטיזני. אומות נתקפות, אלו שהמלחמה התנהלה על פני שטחי מולדתן, ראו בדרך הטבע הכרח לעצמן לפתח את אורח המלחמה הזעירה. הספרדים והרוסים נגד נפוליאון, הבורים נגד הבריטים, הרוסים במלחמת העולם השנייה, סין, כשרגלה של יפן רמסה את אדמתה. אכן יש והמלחמה הפרטיזנית לובשת צורה של מלחמה עממית, ספונטנית, משפלת אויב למולדתך (וזה גם צורת הבראשית שלה). גם אם איש לא הכין מלחמה זו מראש, הרי היא באה כתולדת המצב.

ניתן אולי לומר, אם להשתמש באנלוגיה מעולם האמנות, שההבדל בין יחידה פרטיזנית לבין יחידה צבאית תקנית דומה להבדל שבין שיר עממי לקומפוזיציה מורכבת המבוצעת על ידי תזמורת סימפונית. אך הכול יודעים שפעמים שיר העם עז וחזק הוא. יש שהוא מגיע ללבבות בדרכים אחרות מאשר הסימפוניה, באמצעים פשוטים יותר אך יעילים לא פחות. אין פלא שרבים ממחברי מוזיקה סימפונית, מהמוכשרים שבהם, מניחים ביסוד יצירותיהם את המלודיה העממית. אין ספק שכדאי (ואולי הכרחי)

שכל צבא ישתמש ביחידות מסוימות שלו לשם פעולות הסחה פרטיזניות בעורף. אבל ייתכן שמספר גורמים וחזיונות – שמרנות מסוימת הפועלת כאן, חוסר רצון להניח יותר מדי חופש למפקד נמוך ואף חוסר האפשרות לחשב מראש את תוצאות הפעולה (כי הגורם העיקרי בה, ההעזה, אינו ניתן לשיקול ולמדירה ולהערכת סיכויים מדויקת) – הם אשר הפריעו לפתח פיתוח מלא את אורחות הפעולה הפרטיזניים.

אם זאת עשה נעשו ניסיונות מסוימים. קודם כול יש לציין את יחידות הקומנדו הבריטיות (הגם שמקור המלה "קומנדו" שאול ממלחמת הבורים בבריטים בדרום אפריקה). אף יחידות הקומנדו הבריטיות נוצרו לשם פעולות פגע וברח. אנשי הקומנדו אומנו אף הם אימון מותאם לסבילות, להסוואה, למלחמת גוף אל גוף, לניידות ברגל. פעולות קומנדו כעלייה בחופה של דיאפ בסן נזר היו דוגמאות טיפוסיות – לפי מטרתן ולפי אופן הוצאתן לפועל – של מבצעים פרטיזניים. אף יחידות הצנחנים שבצבאות – לפי עצם טבען – מוכרחות להיות מאומנות לפעול כפרטיזנים.

אכן הגרמנים, שהדרכים הפרטיזניות אינן לרוחם, ניצלו את יחידות הצנחנים לפעולת התקפה רבתי בכרתים, והדבר אומנם נתאפשר להם תודות לשלטונם המקומי המוחלט באוויר. ואילו צנחנים רוסים הורדו בזמנים שונים ובמקומות שונים בעורף הצבא הגרמני, ותפקידם העיקרי היה להוות חוט שדרה של יחידות פרטיזניות עממיות, לכוון אותן, להדריך בנכונות לחימה, לגשר ביניהן ולקשור אותן עם הצבא הרוסי העיקרי.¹

הצנחנים הבריטים שירדו בשעתם בדרום איטליה כדי לחבל בקו מים חשוב – גם הם פעלו פעולה פרטיזנית אופיינית.

נסתפק בציונים אלה ונסכם: בצבאות השונים לא הובן למדי ערכה של פעולה ביחידות קטנות, מפוזרות. מעטות הן יחסית פעולות במסגרת כיתות ומחלקות לביצוע משימות חיוניות ומכריעות. במקרים שהשתמשו ביחידות קטנות – יש שהגיעו להצלחות יוצאות מן הכלל. כך אפשר לציין את פעולת יחידת הצנחנים הבריטית בנורווגיה, כשיחידה כגודל כיתה מוגברת בערך הצליחה לחבל ולהוציא מכלל פעולה מכון מים כבדים (הדרושים לייצור הפצצה האטומית, אשר לפי ידיעות שהיו מצויות אז עסקו הגרמנים בפיתוחה) וכן להשמיד את מחסן התוצרת המוכנה. בכך דחו "לזמן מספיק" את הסיכוי לייצורו של נשק מסוכן זה.

ולא כאן המקום לסכם ולנתח את אפשרויותינו שלנו, את הישגינו (ואף את שגיאותינו) בעניין הפעלת אופני לחימה פרטיזניים ופרטיזניים למחצה בעבר.

הסינים הם אולי אשר הגיעו להישגים הגדולים ביותר ב"מקצוע" הנידון. על פי נתונים ממקורות רציניים התחלק הצבא הסיני של מאו טסה טונג בתקופות מסוימות לשני חלקים בלתי שווים: חלק

היווה את הצבא ה"מרוכז" (ועל כן נקרא "סדיר") שנועד לפעולות צבאיות סדירות, וחלק אחר היה מתפזר ומתמזג ביישוב הסיני, בעיקר ביישוב הכפרי, ומתרכז רק לשם ביצוע פעולה מסוימת, ואילו אחרי הפעולה היה מתפזר ונמוג שוב. לחלק זה קראו הסינים "הצבא הפרטיזני" שלהם. על פי אותם המקורות, גדול היה החלק השני מהראשון, הגם שאת השם "הצבא הפרטיזני" ייחסו הסינים אך ורק ליחידות צבאיות הפועלות בדרכים פרטיזניות מובהקות, ואילו את היחידות העממיות של האיכרים המזוינים, שפעלו ברוב המקרים על דעת עצמן, אך לא היוו חלק של "הכוח הפרטיזני המסודר" הנ"ל, לא קראו בשם זה. מצויות ידיעות אשר לפיהן יותר משני שלישים של גיסות מאו טסה טונג התקיימו כצבא פרטיזני. סידור זה היה קיים עד אשר המפקדה של סין העממית החליטה לעבור להתקפה מרעת, ולשם התקפה זו היא ריכזה את כל הצבא שלה - זה "המרוכז" וזה "המפוזר" - וכולו פעל מעתה בצוותא בתורת צבא רגיל. הרי שכאן היה לפנינו צבא בעל טבע כפול: סדיר (או לפי ביטוי סיני שגור באותה תקופה - "הגייסות למלחמת עמדות") ופרטיזני.

במלחמת העולם השנייה היינו עדים גם לפרשה בפני עצמה בדבר הפעלתם של כוחות סדירים במשימות מעין פרטיזניות: "יחידות מיוחדות" בתפקיד של סיוע לפעולות עלייה בחופים ונחיתה מן האוויר. הפעולה הטיפוסית ביותר מסוג זה הייתה הורדת צנחנים בצרפת בזמן פלישת צבאות בעלות הברית לחופיה של ארץ זו. אחד התפקידים שהוטלו על הצנחנים (אומנם על אלה, בעיקר, שהופעלו בקבוצות קטנות לסיוע למאקי הפרטיזנית) היה אף הוא פרטיזני בתוכנו: לגרום להפרעה בדרכי התחבורה להסעת העתודות הגרמניות לקווי החזית. אך הפעם נתגלו גם פנים חדשות לערכו של דרך הפעולה הפרטיזני: לא הגנה למען רווח זמן, אלא סיוע רציני להתקפה (במובן ידוע, כמובן, שוב על ידי רווח זמן, היינו האטת פעמי האויב).

ידוע הדבר שהמעשה הצבאי הנכון ומרחיק הראות הוא להכין את הניצחון מבעוד ימי שלום, אבל הרי ימי שלום יש שהם מביאים ירידה גם בחריפותה ובבהירותה של המחשבה הצבאית. ובין הדוגמאות לכך תימנה גם זו שירחון צבאי אמריקני נצטרך להזכיר לקוראיו - הקצינים והסמלים - שהאימון הטוב ביותר לחייל אינו האימון במגרש הקסרקטין אלא בשדה: בסביבה ובנסיבות הדומות ככל האפשר לסביבה ולנסיבות של "עצם העניין"; שקליעה, למשל, טוב יותר ללמד במצבי תנועה מציאותיים מאשר בצורה ה"קלאסית", המסורבלת קמעה והבלתי טבעית לעיתים. על כן, משהגיע הצבא האמריקאי של ימי השלום לקוריאה, יש והפתיע אותו תחילה הצבא הצפון קוריאני ואחרי כן הסיני בכושר ההסתננות ובפעילות פרטיזנית נרחבת בעורף - הסתננות ופעולות

בעורף שנערכו הן במצבי התגוננות והן בסיוע לכוח תוקף (או כחלק ממנו). תכסיסים מעין אלה הם שהכבידו על האמריקנים במיוחד את המלחמה בקוריאה. אומנם היתרון האמריקני המוחלט בכוח האש לא איפשר לצד הצפון קוריאני-הסיני ניצחון, אך תכסיסיו הגמישים של צבא זה - פעולות לילה בעורף, הסתננות - הם אשר מנעו את הניצחון מהאמריקנים. כידוע "עובדות הן דבר עקשני", וכתוצאה מהן מובן מאליו שעלה עתה בעיני העולם הצבאי לא רק ערכו היחסי הגבוה ממילא של חיל הרגלים בכלל אלא עוד יותר מכך ערכו של חיל הרגלים הגמיש, היודע לצרף תכסיסים פרטיזניים לתכסיסי צבא מקובלים.

אכן באותו צבא אמריקני עצמו בימי מלחמה נודעה גם מסורת אחרת: אסכולה של מחשבה ושל מעש צבאיים גמישים, רבי יוזמה ובלתי נרתעים. אחד הגילויים לכך שימש קולונל קרלסון שבכמה מקווי האופי והדעות שלו (הגם שכלל וכלל לא בכלום) מצויות גם נקודות דמיון בינו לכין וינגייט הבריטי. בספר המספר על חלקו במלחמת העולם השנייה ועל מעללי "גדוד הפושטים" שהקים בתוך חיל המארינס האמריקני ישנם כמה פרקים רבי עניין. משהו מגרעין מחשבתו באשר לארגון הטקטי של כוחות הסתננות ופשיטה מצוי בפרק הניתן במצורף לסקירה זו. ויצוין כי רבות מהנחותיו מצאו עתה את התגלמותן המחדשת גם בפלוגות הריינג'רים שהוקמו מחדש.

התיאור בפרק זה לאופן הדיון ביחידה צבאית פרטיזנית מתהווה, שקוויה רק מסתמנים והולכים, על המבנה המיוחד של היחידה ועל דרכי הפעלתה נותן לנו מושג מה על דרכי יצירה צבאית משותפת של מפקד ופקודיו, שבהן המפקד מכוון בתקיפות ובהתמדה את הדיון לכיוון המבוקש. ויש עניין גם בתמונות ההתגוששות שלו בהרגלי האינרציה והשמרנות של הממונים עליו המוותרים לו בהתחלה כאילו כפאם השד ואחרי כן, בכל זאת, מקבלים את תורתו והופכים אותה הלכה מקובלת. מעין תהליך של יצירה מזה ושל התנגדות החומר מזה.

הערה

1. יש לציין כי בכל התיאורים הסובייטיים של שנת המלחמה הראשונה בחזית רוסיה נתקלים בציונים לרוב על שימוש בפלגות צנחנים גרמנים (כרגיל בעוצמת מחלקה או שתיים) לנחיתות בעורף, לתפיסת כפרים וצומתי דרכים, להסתננות ביערות אל דרכי הנסיגה של כוחות רוסיים או אל אגפי שיירותיהם וכעבור זמן מה גם לפעולות נגד פרטיזנים - המערכת.

מערכות ב'ג', יולי 1940

צבא הסוככים בתמונות

מספרו של מזור ל' שיטל "דיסנטים (צניחות) אוויריים"

למעלה: הורדת סוככים מאווירוני הוכלה. הצילום נעשה בזמן תמרונים ליד המלך (Hamel) בגרמניה בקיץ 1936, זאת אומרת יותר משלוש שנים לפני פרוץ המלחמה

משמאל: תמרון קבוצת סוככים מזוינת במקלעים (החייל הראשון משמאל) הממהרת להגיע לגשר שבפורף ה"אויב"

למטה: הורדת צורכי מלחמה (ציוד, צורכי מזון וכו') בסוכך

צילום של יחידת סוככים גדולה ברדתה. הסוכך המפוספס (מסומן ב-X מעליו) הוא סוכך קצינים. על ידי צבעו המיוחד רואים החיילים איפה נמצאים מפקדיהם, והדבר מקל על התלכדותם אחרי הצניחה